

Poznań, dnia 15 stycznia 2024 r.

dr hab. Adam Baszyński, prof. UAM
Katedra Nauk Ekonomicznych
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja

pracy doktorskiej mgr Macieja Wawrzyniaka

pt. *Efektywność banków komercyjnych w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej*
przygotowanej pod kierunkiem prof. UEK dra hab. Jerzego Marca

Podstawa sporządzenia recenzji

Recenzja została sporządzona w związku z powołaniem przez Radę Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie do pełnienia funkcji recenzenta w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora nauk w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse Panu mgr Maciejowi Wawrzyniakowi.

Ustawowe kryteria uzasadniające nadanie stopnia doktora podzielić można na formalne i merytoryczne.

Kryteria formalne to: posiadanie tytułu zawodowego magistra, zdane egzaminy doktorskie, przedstawiona i obroniona rozprawa doktorska. Kryteria te są poza zakresem oceny dokonywanej przez recenzenta w przewodzie doktorskim, którego uwaga powinna się koncentrować na merytorycznej ocenie rozprawy doktorskiej.

Natomiast kryterium merytoryczne, uzasadniające nadanie stopnia doktora, dotyczy właśnie rozprawy doktorskiej. Przede wszystkim powinna ona stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego (co znajduje wyraz w sformułowaniu problemu badawczego, celu bądź celów oraz postawieniu tezy lub tez), dowodzić ogólnej wiedzy

teoretycznej doktoranta w zakresie dyscypliny ekonomia i finanse, a także umiejętności prowadzenia samodzielnie pracy naukowej. Z perspektywy tych właśnie kryteriów zostanie oceniona rozprawa doktorska przedstawiona przez Pana mgr Macieja Wawrzyniaka.

Recenzja sporządzona została na podstawie oceny rozprawy doktorskiej przedłożonej przez wnioskodawcę. Praca liczy 122 strony, w tym spis treści, bibliografia, spisy tabel i rysunków oraz aneks. Pracę opatrzone 199 przypisami, w tym ok 30 ma charakter techniczny, będący powołaniem źródeł rysunków. Recenzję sporządzono na podstawie maszynopisu przekazanego przez Centrum Kształcenia Doktorantów i Obsługi Postępowań Doktorskich Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

Ocena wyboru tematu rozprawy doktorskiej

Wybór tematu rozprawy doktorskiej uznać należy za trafny. Wprawdzie tematyka efektywności banków komercyjnych podejmowana była w literaturze przedmiotu dość często od końca lat 50. XX w., to jednak sprowadzała się głównie do oceny efektywności kosztowej i dochodowej, a nie efektywności technicznej. Ponadto badania prowadzone były na podstawie danych dla dojrzałych gospodarek rynkowych, a nie potransformacyjnych gospodarek krajów Europy Środkowo-Wschodniej, co ciągle stanowi pewną lukę w wiedzy. Recenzowana praca w znacznej mierze wypełnia tak zdefiniowaną lukę, choć jej nie wyczerpuje.

Ocena metodycznej strony rozprawy doktorskiej

Dla oceny rozprawy doktorskiej kluczowe znaczenie ma jej strona metodyczna, bowiem wysiłek związany z przygotowaniem rozprawy doktorskiej powinien zmierzać w kierunku rozwiązania postawionych pytań badawczych, realizacji sformułowanych celów oraz weryfikacji trafności hipotez badawczych. Sposób sformułowania hipotez świadczy o spełnieniu podstawowego kryterium oceny rozprawy doktorskiej jakim jest zidentyfikowanie istniejącego lub nowego pytania badawczego oraz przedstawienia jego nowatorskiego rozwiązania.

Pan mgr Maciej Wawrzyniak wskazuje w swojej rozprawie doktorskiej cel pracy. Autor formułuje cel jako “analizę efektywności technicznej banków komercyjnych

działających w siedmiu krajach Europy Środkowo-Wschodniej [...] oraz zidentyfikowanie źródeł jej zróżnicowania pomiędzy poszczególnymi bankami”. Cel ten następnie rozdzielony został na trzy cele główne oraz dwa cele dodatkowe. W kontekście tak sformułowanego celu zwracam uwagę, że analiza, rozumiana jako rozkład pewnej całości na składniki, zarówno w znaczeniu materialnym, jak i niematerialnym, jest metodą postępowania naukowego a nie celem samym w sobie. Badacz dokonuje analizy złożonych zjawisk, aby na podstawie ich prostych składowych zrozumieć funkcjonowanie całości. Natomiast analiza sama w sobie nie jest celem. Ponadto Autor nie aspiruje do zidentyfikowania źródeł zróżnicowania efektywności technicznej pomiędzy poszczególnymi bankami, gdyż lektura rozprawy doktorskiej dowodzi, że ma ona charakter mezoekonomiczny, czyli uogólniający panelowe dane na temat funkcjonowania banków do poziomu całej branży, nie rozpatrywany na poziomie mikroekonomicznym. (pojedynczej instytucji finansowej)

Pan mgr Maciej Wawrzyniak wskazuje w swojej rozprawie doktorskiej w sposób wyraźny sześć hipotez. Są to:

H1. Badane banki nie działają w pełni efektywnie (w sensie technicznym), więc adekwatnymi modelami opisującymi zależność między obserwowanym produktem banku a poniesionymi nakładami są stochastyczne modele graniczne.

H2. Z punktu widzenia zależności między maksymalnym produktem a poniesionymi nakładami lepszym tego opisem (w sensie zgodności z danymi) jest funkcja translogarytmiczna niż funkcja potęgowa (Cobba i Douglasa).

H3. Istnieją istotne różnice w poziomie efektywności sektorów bankowych pomiędzy krajami państw Europy Środkowo-Wschodniej.

H4. Poziom efektywności technicznej banków komercyjnych jest istotnie uzależniony od pewnych determinant opisujących środowisko makroekonomiczne i rynkowe (konkurencyjne), w jakim działa bank, oraz od jego pozycji na rynku.

H5. Alternatywna metoda pomiaru (nakładu- przyp. AB) pracy ma silny wpływ na uzyskane wyniki.

H6. Sposób pomiaru produkcji, uwzględniający jakość kredytów, ma wpływ na uzyskane wyniki badania.

Hipotezy te stanowią oczekiwane przez Badacza - na podstawie dotychczasowej

wiedzy – wyniki planowanych badań. W podsumowaniu pracy Autor powtarza sformułowane we wstępie hipotezy, potwierdza je bądź falsyfikuje oraz uzupełnia konkluzjami z przeprowadzonych badań. I tak hipotezy 1-3 oraz 5 zostały potwierdzone. Hipoteza 6 została odrzucona. Natomiast hipoteza 4 – jak podkreśla Autor - “została częściowo potwierdzona”. Wynika to z bardzo szerokiego jej sformułowania. Autor w jednej hipotezie zawarł czynniki wyznaczające efektywność techniczną banków tak różnorodne jak otoczenie makroekonomiczne i konkurencyjne oraz cechy swoiste poszczególnych banków. W efekcie doszło do zaledwie częściowego potwierdzenia hipotezy (a częściowej jej falsyfikacji). Podejście takie może budzić wątpliwości natury metodycznej, choć z drugiej strony może odsłaniać nowe prawa, dotąd niepodejmowane w literaturze przedmiotu. Niemniej zachowanie metodycznej poprawności w pozostałych przypadkach pozwala na dokonanie pozytywnej oceny podjętych dociekań.

Ocena zakresu analizy

Zakres analizy zawartej w pracy określono w jej tytule. Przedmiotem badania jest efektywność techniczna banków komercyjnych, głównie banków uniwersalnych. Zakres przestrzenny sprowadza się do obszaru siedmiu krajów Europy Środkowo-Wschodniej, w tym trzech krajów bałtyckich oraz czterech krajów grupy wyszehradzkiej. Zakres czasowy obejmuje lata 2011-2020, czyli okres względnie stabilnej koniunktury po okresie kryzysu finansowego oraz przed kryzysem wywołanym pandemią Covid-19. Recenzowana praca jest zgodna z jej tytułem, a lektura prowadzi do wniosku, że zakres pracy jest właściwy, na tyle szeroki, żeby dowieść umiejętności rozwiązania problemu badawczego przez Autora, a jednocześnie na tyle wąski, żeby dać się zamknąć w nieco ponad 100-stronicowym manuskrypcie.

Ocena merytoryczna

Autor podejmuje ważną tematykę, zarówno z naukowego punktu widzenia, jak i praktyki funkcjonowania sektorów bankowych. Problem pomiaru i oceny efektywności działania stał się jednym z najważniejszych zagadnień diagnozy banków funkcjonujących na rynku.

Ocena instytucji finansowych ma kluczowe znaczenie dla utrzymania stabilności systemu finansowego, zapewnienia zaufania klientów oraz efektywnego funkcjonowania rynku finansowego. Dobra ocena może przyciągać klientów i inwestorów, a także wpływać na korzystne warunki finansowania dla samej instytucji. Z drugiej strony, niska ocena może prowadzić do utraty zaufania, trudności w pozyskiwaniu kapitału i potencjalnych problemów dla całego systemu finansowego.

Ocena instytucji finansowych może dotyczyć różnych dziedzin ich działalności, a jednym z najważniejszych obszarów badawczych jest niewątpliwie ocena ekonomicznej efektywności (poszczególnych instytucji i całych sektorów).

Do parametrycznego pomiaru efektywności początkowo były stosowane modele deterministyczne, których przydatność okazała się ograniczona za sprawą przyjmowania założeń ignorujących czynniki losowe. W latach 70. XX, na kanwie wcześniejszej definicji Farella (1957), zaproponowano do pomiaru efektywności i analizy procesu produkcyjnego stochastyczne modele graniczne, które dały lepsze rezultaty. Dopiero zaproponowanie mikroekonomicznego modelu instytucji finansowej oraz klasyfikacji czynników produkcji (nakładów) i produktów (efektów) bankowych dało możliwość zastosowania stochastycznych modeli granicznych do pomiaru efektywności instytucji finansowych. W efekcie rozwinął się nurt badawczy ograniczający się do połowy lat 90. XX w. głównie do omawiania efektywności amerykańskich banków komercyjnych. Dopiero druga połowa lat 90. XX w. zaowocowała rozprzestrzenieniem się analiz poza amerykański rynek bankowy. W krajowej literaturze przedmiotu jako jedne z pierwszych opublikowane zostały badania przeprowadzone z wykorzystaniem stochastycznych modeli granicznych przez J. Osiewalskiego oraz J. Marca (1998). Biorąc pod uwagę cenne wyniki prowadzonych badań oraz liczne publikacje istnieje potrzeba kontynuacji i rozwijania tego nurtu badań, czego próbę podjął Autor recenzowanej pracy.

Najważniejszą częścią merytoryczną recenzowanej pracy jest rozdział piąty poświęcony omówieniu wyników badania empirycznego. Omawiając wyniki estymacji parametrów poszczególnych modeli Autor czyni liczne uwagi dla oceny efektywności banków w badanych krajach, co dowodzi umiejętności formułowania konkluzji z prowadzonych badań. Pojawiają się wówczas informacje na temat wpływu poszczególnych

determinant wpływających na nieefektywność funkcjonowania banków. Ponadto interesujące są rozważania metodyczne, dotyczące np. wpływu na uzyskiwane wyniki parametrów za pomocą których mierzona jest produkcja czy nakłady pracy. Brakuje natomiast w pracy zebrania tych ustaleń w syntetycznej formie w podsumowaniu pracy, które nie będąc klasycznym zakończeniem, zupełnie pomija ten aspekt pracy, ograniczając się do uzasadnienia realizacji celu oraz falsyfikacji hipotez. Część wniosków formułowanych w pracy wydaje się nie mieć kontynuacji, jak np. dygresja (s. 85) o początkowym zróżnicowaniu pomiędzy krajami, a następnie zmniejszaniu się różnic z każdym kolejnym rokiem, co było prawdopodobnie efektem konwergencji sektorów bankowych w kierunku dojrzałej gospodarki rynkowej. Takie pogłębione wnioski powinny się znaleźć w zakończeniu pracy. Pomimo tych krytycznych uwag, przedłożone do recenzji opracowanie zawiera poprawnie sformułowany problem badawczy, a następnie jego rozwiązanie w postaci sformułowania modelu i estymacji jego parametrów oraz weryfikacji postawionych hipotez.

Ocena strony formalnej i językowej pracy

Praca pod względem formalnym i językowym została przygotowana poprawnie, choć wykazuje szereg usterek. Z formalnego punktu widzenia prace opatrzone wszelkimi niezbędnymi spisami (treści, tabel i rysunków), odsyłaczami do literatury przedmiotu oraz zestawieniem bibliografii.

Dostrzegam natomiast pewne niedociągnięcia natury formalnej, jak np. odmienne oznaczanie rysunków i tabel. Rysunek oznaczany jest skrótem "Rys.", podczas gdy tabela zaczyna się od całej nazwy. Niejasne są dla mnie powody, dla których Autor podaje źródła rysunków stosując przypis, podczas gdy w przypadku tabeli źródło pojawia się bezpośrednio pod nią. Ponadto nie rozumiem, dlaczego Autor wprowadza odmienną numerację rysunków (numer rozdziału, kropka, numer rysunku np. "Rys. 1.3") i tabel (numer rozdziału myślnik, numer tabeli, np. "Tabela 3-1"). Jest to pewien brak konsekwencji, niemający znaczenia dla meritum pracy, natomiast wpływający na ocenę opanowania techniki przygotowywania prac awansowych.

Najważniejszym uchybieniem formalnym jest brak streszczenia pracy doktorskiej w języku angielskim, co jest warunkiem ustawowym. Zgodnie z art. 13 ust. 6 ustawy z dnia 14

marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jednolity: Dz.U. 2017 poz. 1789) “Rozprawa doktorska powinna być opatrzona streszczeniem w języku angielskim, a rozprawa doktorska przygotowana w języku obcym również streszczeniem w języku polskim. [...]”. Uchybienie to ma jedynie charakter formalny, gdyż, zgodnie z ust. 7 powołanej ustawy “streszczenie rozprawy doktorskiej łącznie z recenzjami zamieszcza się na stronie internetowej szkoły wyższej lub jednostki organizacyjnej przeprowadzającej przewód doktorski. [...]”, a ponieważ nie zostało załączone w tekście pracy, zwracam uwagę Wnioskodawcy.

Praca napisana jest na ogół poprawnym językiem polskim, choć dostrzegłem liczne błędy powstałe prawdopodobnie podczas ostatecznej edycji tekstu, nieusunięte w finalnej wersji przekazanej mi do recenzji. I tak we wstępie (s. 1 wers. 3) czytamy “dąży do maksymalizacja zysku”, czy dalej (s. 1 wers 11) “z gospodarką wybranego państwu”; (s. 2, wers 8) “Uzyskane miara”; (s. 3 wers 6) “istnieje potrzeba przeprowadzenieu analizy”; (s. 5 wers 15) “dla banków w oparciu o dostępne sprawozdanieu finansowe”. Podobna sytuacja ma miejsce w tekście pracy np. odsyłacz 46 “wydanie IV zmieniona”, (s. 50 wers 12) “W celu otrzymanieu bezpośredniej”; (s. 54 wers 13) “dane te można traktować jak próba przekrojowa”; (s. 58 wers 5 od dołu) “Łącznej funkcji wiarygodnoścu dla zbioru”; (s. 89 tytuł rys. 5.13) “[...] a przeciętny zatrudnienie”; (s. 92, wers 4 od dołu) brak kropki na końcu zdania; (s. 104 wers 21) “słaba tendencja malejąca”; (s. 107 wersy 9-10 od dołu) “Przykładowymi sposobami rozwiązania tego problemu [...] jest”; (s. 108 wers 2) “była zdecydowanie lepszeu w porównaniu”; (s. 119, tytuł rys. A.1) “Wpływ usunięcie obserwacji [...]”; (tabela B-1, wiersz 5) “standaryzowana różnica”. W tej grupie błędów znajdują się również uchybienia typograficzne, np. kropki po tytułach podrozdziałów (np. podrozdział 3.3. s. 32) czy po tytułach tabel i rysunków. Formalnie rozdział powinien się kończyć tekstem (komentarzem merytorycznym) a nie rysunkiem, o czym Autor na ogół pamięta, jednak zapomina na końcu rozdziału 3.

Wymieniam tutaj tylko dostrzeżone błędy formalne, językowe i typograficzne (w pracy jest ich więcej), aby uświadomić Autorowi konieczność dopracowania strony językowej pracy. Dostrzeżone błędy nie wpływają istotnie na odbiór pracy i zrozumienie jej treści, natomiast nie powinny się zdarzać, gdyż wpływają na ocenę opanowania umiejętności

pisania przez Autora prac awansowych.

Ocena bibliografii

Bibliografia liczy 96 pozycji literatury przedmiotu. Została sporządzona z należytą starannością. Pojawiają się w niej drobne uchybienia, jak np. w pozycji nr 9 pojawił się błąd w inicjałach autora (jest: “J.P. Bain”, powinno być “J.S. Bain”), w powołaniach źródeł z Internetu (poz. 24 oraz 76) tytuły nie są zapisane kursywą, a powinny być jak w pozostałych opisach bibliograficznych, oraz nie podano przy nich dat dostępu. Wspominam o tym jedynie z obowiązku, gdyż uchybienia te mają charakter incydentalny i nie wpływają w żadnej mierze na moją ocenę wykazu bibliograficznego.

Autor pracy poprawnie dobiera a następnie wykorzystuje literaturę przedmiotu w procesie pisania pracy. Na bibliografię składają się zarówno pozycje z zakresu funkcjonowania sektora bankowego, w tym w gospodarkach transformujących się, oraz liczne pozycje polskiej i światowej literatury przedmiotu poświęcone efektywności banków komercyjnych. Dobór literatury uważam za właściwy i wystarczający do wyczerpującego omówienia zagadnień podnoszonych w pracy.

Konkluzja

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska podejmuje ważny, zarówno z punktu praktycznego, jak i naukowego problem efektywności banków funkcjonujących w otoczeniu konkurencyjnym. Autor podjął się zadania ambitnego, wypełniającego lukę w wiedzy na temat efektywności produkcyjnej banków funkcjonujących we wschodzących gospodarkach rynkowych, które trzy dekady temu przeszły proces transformacji ze struktury “monobanku” w gospodarce centralnie zarządzanej do struktur niedoskonale konkurencyjnych w gospodarce rynkowej. Prowadzone wcześniejsze badania w tym zakresie opierały się na okresie niedojrzałych systemów bankowych gospodarek postsocjalistycznych. Trzy dekady funkcjonowania systemów bankowych opartych na rynku pozwalają wreszcie podjąć badania oparte na założeniu, że proces konwergencji w kierunku dojrzałości sektorów bankowych w tych krajach już nastąpił, co pozwala wyciągać wnioski w zakresie oceny efektywności funkcjonowania banków komercyjnych na konkurencyjnym rynku usług bankowych.

W świetle przeprowadzonej analizy i oceny rozprawy doktorskiej Pana mgr Macieja Wawrzyniaka, w kontekście przewidzianych prawem kryteriów wymagających spełnienia dla uzyskania stopnia naukowego doktora, należy stwierdzić, że w zakresie oceny rozprawy doktorskiej kryteria te zostały spełnione. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie kilku ważnych problemów naukowych powstających na tle oceny efektywności technicznej instytucji finansowych.

Ponadto, analiza zawarta w pracy dowodzi pogłębionej ogólnej wiedzy teoretycznej Doktoranta w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse, a także umiejętności prowadzenia samodzielnie pracy naukowej (analizy ekonomicznej).

Recenzowana praca stanowi interesujące, wartościowe i rzetelne opracowanie problemu naukowego, a wyniki prezentowane w empirycznej części pracy zasługują na opublikowanie. Podsumowując, recenzowana **praca spełnia wszystkie kryteria właściwe dla rozpraw doktorskich, w tym wymogi określone w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku (t.j. Dz.U. 2022 r., poz. 574 z późn. zm.) w związku z ustawą z dnia 3 lipca 2018 roku Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018, poz. 1669 z późn. zm.), co uzasadnia postawienie wniosku o dopuszczenie Pana mgr. Macieja Wawrzyniaka do publicznej obrony** pracy pt. “Efektywność banków komercyjnych w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej”.

Adam Baszyński

dr hab. Adam Baszyński, prof. UAM